FRANSIYA DAVLATINING DIPLOMATIK PROTOKOL VA ETIKET QOIDALARI.

G‘ulomova Kumush Sunnat qizi

O’zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

“Xalqaro munosabatlar” yo’nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar:O’zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi “Xalqaro munosabatlar va ijtimoiy fanlar” kafedrasi dotsenti ***J.Sobirov***

Annotatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida diplomatik protokol va etiket qoidalarining o‘rni tahlil qilinadi. Ayniqsa, Fransiya diplomatik maktabining shakllanishi, uning asosiy tamoyillari, rasmiy marosimlar, uchrashuvlar, yozishmalar, ovqatlanish va kiyinish madaniyatiga oid jihatlar keng yoritiladi. Tadqiqot natijasida Fransiya diplomatik tajribasi xalqaro amaliyotda muhim model sifatida xizmat qilishi asoslab beriladi.*

Kalit so’zlar: *diplomatik protokol, etiket, Fransiya diplomatiyasi, xalqaro munosabatlar, rasmiy marosimlar, diplomatik yozishmalar, davlat ziyofatlari, diplomatik madaniyat.*

Kirish

Zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida diplomatik protokol va etiket qoidalari davlatlar o‘rtasidagi rasmiy aloqalarni tartibga solishda muhim o‘rin egallaydi. Diplomatik protokol – bu davlatlar, hukumatlar hamda rasmiy vakillar o‘rtasida olib boriladigan uchrashuvlar, muzokaralar va marosimlarning tartibini belgilovchi qoidalar majmuasidir. Etiket esa diplomatik faoliyat jarayonida amal qilinadigan odob-axloq me’yorlarini, ya’ni rasmiy muomala madaniyatini ifodalaydi. Ushbu qoidalar xalqaro munosabatlarda hurmat, tenglik va o‘zaro ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Diplomatik protokol va etiket qoidalari tarixan davlatlarning siyosiy, madaniy hamda ijtimoiy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq holda shakllangan.

Har bir mamlakat o‘zining milliy an’analari, davlat boshqaruvi tizimi va diplomatik tajribasiga tayangan holda protokol qoidalarini ishlab chiqqan. Biroq xalqaro munosabatlar rivojlanib borishi jarayonida ayrim umumiy diplomatik me’yorlar ham shakllangan bo‘lib, ular turli davlatlar o‘rtasidagi rasmiy muloqot jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Fransiya davlati diplomatik protokol va etiket qoidalarining shakllanishi hamda rivojlanishida alohida o‘rin tutadi. Tarixan Fransiya Yevropa diplomatiyasining markazlaridan biri bo‘lib kelgan va ko‘plab diplomatik marosimlar hamda muomala qoidalari aynan shu mamlakat tajribasi asosida shakllangan. Ayniqsa, rasmiy qabul marosimlari, davlat rahbarlarini kutib olish tartibi, diplomatik murojaat shakllari hamda protokol talablariga rioya qilish masalalari Fransiya diplomatik amaliyotida aniq tartibga solingan.

Bugungi kunda Fransiya diplomatik protokol va etiket qoidalari xalqaro diplomatik amaliyotda muhim ahamiyat kasb etib, rasmiy tadbirlar, xalqaro uchrashuvlar va diplomatik aloqalarda keng qo‘llanilmoqda. Mazkur maqolada Fransiya davlatining diplomatik protokol va etiket qoidalarining asosiy jihatlari, ularning mazmuni, o‘ziga xos xususiyatlari hamda diplomatik munosabatlardagi ahamiyati haqida ma’lumot beriladi.

Diplomatik protokolning asosiy tamoyillari

Fransiya diplomatik protokoli bir necha asosiy tamoyillarga asoslanadi:

O‘zaro hurmat tamoyili – har bir davlat vakiliga hurmat bilan munosabatda bo‘lish xalqaro diplomatiyaning asosiy sharti hisoblanadi.

Tenglik tamoyili – davlatlar siyosiy yoki iqtisodiy qudratidan qat’i nazar teng huquqli hisoblanadi.

Ierarxiya tamoyili – rasmiy tadbirlarda ishtirokchilarning lavozimi va maqomiga qarab tartib belgilanadi.

Marosimlarga rioya qilish – barcha rasmiy tadbirlar qat’iy protokol asosida tashkil etiladi.

Fransiyada diplomatik salomlashish qoidalari:

Fransiya diplomatik madaniyatida salomlashish muhim ahamiyatga ega. Rasmiy uchrashuvlar odatda qo‘l berib ko‘rishish bilan boshlanadi. Qo‘l berib ko‘rishish paytida qisqa, ammo samimiy tabassum qilish hamda ko‘z bilan aloqa o‘rnatish hurmat belgisi hisoblanadi. Diplomatik muhitda murojaat qilishda rasmiy unvonlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Masalan, erkaklarga “Monsieur”, ayollarga esa “Madame” deb murojaat qilinadi. Rasmiy uchrashuvlarda suhbatdoshning familiyasi bilan murojaat qilish ham keng tarqalgan. O‘zini tanishtirish jarayonida diplomatik vakil o‘zining ism-sharifi, lavozimi va vakillik qilayotgan tashkiloti haqida qisqacha ma’lumot beradi. Bu diplomatik muloqotning muhim qoidalaridan biri hisoblanadi.

Fransuz ovqatlanish etiketi:

Fransuz ovqatlanish madaniyati dunyoda eng rivojlangan gastronomik an’analardan biri hisoblanadi. Fransiyada ovqatlanish nafaqat oziq-ovqat iste’moli, balki ijtimoiy va madaniy jarayon sifatida qaraladi. Shu sababli ovqatlanish etiketi diplomatik muhitda ham muhim ahamiyatga ega. Fransuz ovqatlanish etiketi ovqatni asta-sekin, zavqlanib iste’mol qilishni talab qiladi. Ovqatlanish paytida shoshilmaslik va suhbatni davom ettirish madaniyatli xulq sifatida qabul qilinadi. Diplomatik uchrashuvlarda ovqatlanish jarayoni ko‘pincha muzokaralarning muhim qismi hisoblanadi. Stol atrofida o‘tirish tartibi ham diplomatik protokolga asoslanadi. Mehmonlar ularning lavozimi yoki maqomiga qarab joylashtiriladi. Bu diplomatik ierarxiya qoidalariga mos keladi.

Fransuz ovqatlanish etiketi quyidagi qoidalarni o‘z ichiga oladi: qo‘llar stol ustida ko‘rinib turishi kerak, tirsaklarni stol ustiga qo‘ymaslik kerak, mezbon “Bon appétit” demaguncha ovqatni boshlamaslik kerak, pichoq o‘ng qo‘lda, vilka chap qo‘lda ushlab turiladi, non qo‘l bilan bo‘lib yeyiladi.1

1 https://share.google/PVOid8JpvDImyxAdD.

Shuningdek, ovqat haqida ijobiy fikr bildirish mezbonga hurmat belgisi hisoblanadi. Ovqat tugagandan so‘ng pichoq va vilka tarelkaga parallel holda qo‘yiladi.

Fransiyada kiyinish protokoli:

Fransiyada tashqi ko‘rinish va kiyinish madaniyati muhim ahamiyatga ega. Diplomatik tadbirlarda kiyinish qoidalariga rioya qilish professional madaniyatning muhim qismi hisoblanadi. Rasmiy diplomatik tadbirlarda erkaklar odatda klassik kostyum, galstuk va qora poyabzal kiyadilar. Ayollar esa klassik uslubdagi libos yoki kostyum kiyadilar. Kiyimlar sodda, ammo nafis bo‘lishi kerak. Fransuz diplomatik muhitida kiyim ranglari ham muhim hisoblanadi. Odatda quyuq ranglar, masalan qora, kulrang yoki to‘q ko‘k rangdagi kiyimlar rasmiy tadbirlar uchun mos hisoblanadi. Davlat ziyofatlari yoki rasmiy marosimlarda ba’zan maxsus kiyinish qoidalari ham belgilanishi mumkin. Bu qoidalar taklifnomalarda ko‘rsatiladi.

Davlat ziyofatlari protokoli:

Davlat ziyofatlari Fransiya diplomatik hayotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bunday tadbirlar odatda davlat rahbarlarining rasmiy tashrifi, muhim diplomatik voqealar yoki ikki davlat o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash maqsadida tashkil etiladi. Davlat ziyofatlari nafaqat rasmiy uchrashuv sifatida, balki davlatlar o‘rtasidagi do‘stona munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim diplomatik vosita sifatida ham qaraladi. Fransiyada davlat ziyofatlarini tashkil etishda qat’iy protokol qoidalariga amal qilinadi. Ziyofat o‘tkaziladigan joy, mehmonlar ro‘yxati, ularning o‘tirish tartibi, xizmat ko‘rsatish jarayoni hamda nutq so‘zlash ketma-ketligi oldindan aniq rejalashtiriladi. Mehmonlarning o‘tirish joylari diplomatik ierarxiya va lavozim darajasiga qarab belgilanadi. Masalan, delegatsiya rahbarlari yoki davlat rahbarlari markaziy o‘rinlarda joylashtiriladi. Davlat ziyofatlari odatda rasmiy nutqlar bilan boshlanishi mumkin. Ziyofat davomida davlat rahbarlari yoki yuqori martabali diplomatlar qisqa nutq so‘zlab,

ikki davlat o‘rtasidagi do‘stlik, hamkorlik va o‘zaro hurmat munosabatlarini ta’kidlab o‘tadilar. Bunday nutqlar diplomatik munosabatlarni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, ziyofat davomida fransuz gastronomiya madaniyatiga xos bo‘lgan yuqori sifatli taomlar va ichimliklar taklif etiladi, bu esa mehmonlarga mamlakat madaniyatini yaqindan tanishtirish imkonini beradi.

Fransiya diplomatiyasida sovg‘a berish an’analari:

Fransiya diplomatiyasida sovg‘a berish an’analari muhim ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ega. Diplomatik sovg‘alar odatda davlatlar o‘rtasidagi do‘stona munosabatlarni mustahkamlash va hurmat ifodasi sifatida taqdim etiladi. Diplomatik sovg‘alar haddan tashqari qimmat yoki dabdabali bo‘lishi shart emas. Aksincha, ularning ramziy ma’nosi muhim hisoblanadi. Ko‘pincha sovg‘a sifatida milliy madaniyatni aks ettiruvchi buyumlar, san’at asarlari, kitoblar yoki mahalliy mahsulotlar taqdim etiladi. Fransiyada sovg‘a topshirish jarayoni ham protokol qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi. Sovg‘a odatda ikki qo‘l bilan hurmat bilan taqdim etiladi. Uni qabul qiluvchi shaxs ham minnatdorchilik bildirishi kerak. Diplomatik sovg‘alar ko‘pincha rasmiy uchrashuvlar, davlat tashriflari yoki diplomatik qabul tadbirlari vaqtida topshiriladi. Ba’zi hollarda sovg‘alar davlat delegatsiyalari o‘rtasida do‘stlik ramzi sifatida almashiladi.

Fransiyada rasmiy marosimlar:

Fransiyada rasmiy marosimlar davlat protokoli asosida tashkil etiladi va ular diplomatik hayotning muhim elementlaridan biri hisoblanadi. Bunday marosimlar davlat rahbarlari tashrifi, yangi elchilarni qabul qilish, xalqaro konferensiyalar yoki muhim siyosiy voqealar bilan bog‘liq holda o‘tkaziladi. Rasmiy marosimlarda davlat ramzlari muhim o‘rin tutadi. Masalan, davlat bayroqlari, milliy gerb va boshqa ramzlar marosim o‘tkaziladigan joyda aniq tartib asosida joylashtiriladi. Bu davlat suvereniteti va milliy an’analarga hurmat ifodasi sifatida qaraladi. Shuningdek, marosim davomida harbiy orkestr, faxriy qorovul yoki tantanali kutib

olish marosimlari tashkil etilishi mumkin. Bunday tadbirlar davlat tashrifining rasmiyligini va muhimligini ta’kidlaydi. Fransiyada bunday marosimlar yuqori darajada tashkil etilishi bilan ajralib turadi va xalqaro diplomatik an’analarga to‘liq mos keladi. 2

Fransiya diplomatiyasining zamonaviy xususiyatlari:

Zamonaviy Fransiya diplomatiyasi an’anaviy diplomatik qadriyatlarni saqlab qolgan holda zamonaviy global sharoitlarga moslashib bormoqda. Bugungi kunda Fransiya xalqaro siyosatda faol ishtirok etayotgan yetakchi davlatlardan biri hisoblanadi. Fransiya xalqaro tashkilotlar faoliyatida muhim rol o‘ynaydi va ko‘plab global muammolarni hal qilish jarayonida faol ishtirok etadi. Mamlakat diplomatiyasi tinchlikni saqlash, xalqaro xavfsizlikni mustahkamlash va davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Shuningdek, Fransiya madaniy diplomatiyaga ham katta e’tibor qaratadi. Fransuz tili va madaniyatini dunyo bo‘ylab targ‘ib qilish mamlakat tashqi siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, iqtisodiy diplomatiya, savdo aloqalarini rivojlantirish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish ham Fransiya diplomatiyasining muhim vazifalaridan biridir.Shu tariqa, zamonaviy Fransiya diplomatiyasi an’anaviy diplomatik protokol qoidalarini saqlagan holda, global siyosiy va iqtisodiy jarayonlarda faol ishtirok etishga intilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Fransiya diplomatik protokol va etiket qoidalari uzoq tarixiy tajriba asosida shakllangan va bugungi kunda ham xalqaro diplomatik amaliyotda muhim o‘rin egallaydi. Fransiya diplomatiyasi nafaqat siyosiy faoliyat, balki madaniyat, an’ana va yuqori darajadagi muloqot madaniyatining uyg‘unlashuvi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli ham fransuz diplomatik maktabi ko‘plab davlatlar uchun o‘ziga xos namuna bo‘lib xizmat qiladi.

2 https://www.jstor.org/stable/j.ctv1m46fqw

Fransiyada diplomatik uchrashuvlarni tashkil etish, rasmiy marosimlar o‘tkazish, davlat ziyofatlari tashkil qilish, sovg‘a berish an’analari hamda kiyinish va ovqatlanish etiketi qat’iy protokol qoidalari asosida amalga oshiriladi. Bu qoidalar diplomatik munosabatlarda tartib-intizomni ta’minlash, davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmatni mustahkamlash va rasmiy aloqalarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, diplomatik yozishmalar, muzokaralar madaniyati va qabul tadbirlarini tashkil etish ham Fransiya diplomatiyasining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Diplomatik hujjatlar aniq, rasmiy va hurmat ifodalovchi uslubda yozilishi talab etiladi. Muzokaralar jarayonida esa mantiqiy fikrlash, diplomatik muloyimlik va sabr-toqat muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv davlatlar o‘rtasidagi kelishuvlarga erishishda va o‘zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishda katta rol o‘ynaydi.

Zamonaviy davrda Fransiya diplomatiyasi an’anaviy diplomatik qadriyatlarni saqlagan holda global siyosiy va iqtisodiy jarayonlarga moslashib bormoqda. Fransiya xalqaro tashkilotlar faoliyatida faol ishtirok etib, xalqaro xavfsizlikni ta’minlash, tinchlikni mustahkamlash hamda iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish yo‘lida muhim tashabbuslarni ilgari surmoqda. Shu tariqa, Fransiya diplomatik protokol va etiket qoidalari xalqaro diplomatik amaliyotda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, davlatlar o‘rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish, o‘zaro hurmat va hamkorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu tajriba diplomatiya sohasini o‘rganayotgan mutaxassislar uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Fransiyada diplomatik protokol va odob-axloq qoidalari by Tee Nashe on Prezi. https://share.google/PVOid8JpvDImyxAdD

2. Xalqaro diplomatik protokol bo‘yicha kitob (JSTOR). https://www.jstor.org/stable/j.ctv1m46fqw